

ІВАН КОЛОДІЙ,

аспірант кафедри політичної соціології Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, PhD студент Вищої Школи із соціальних досліджень при Інституті соціології Польської академії наук у Варшаві

Соціальний клас, політична культура та освіта як джерела лівих політичних орієнтацій в Україні, Польщі, Росії та Нідерландах: попередній порівняльний аналіз

Abstract

Comparing three post-communist countries (Poland, Ukraine and Russia) with one prosper Western country (the Netherlands) we tried to test two hypotheses. The first one is the hypothesis of Ronald Inglehart who claims that the new political division based on the differences of values has stronger impact on voting behavior (intention to vote for the Left) than education and social class. The second hypothesis is the statement that the members of "new" middle class has interests which induce them to vote for the Left-wing political parties more often then those who belong to the "old" service class.

The analysis clarities differences in quality of democracy between all four countries in focus.

The most of Left-oriented ekectoral choices in anycase besides Russia is the "political culture". As to Russia such a predictor is "social class".

У пропонованій статті викладено результати дослідження впливу класової позиції, освіти й ціннісних орієнтацій на ліві партійно-політичні орієнтації (намір проголосувати за ліву політичну партію). Відповідно до класичної інтерпретації політичного значення класової належності зі спільності економічних умов (позиції в структурі розподілу суспільних винагород) впливає спільність економічних інтересів, що зумовлює подібність

політичних преференцій [1; 2; 3]. У сучасному світі політичні дебати між прихильниками так званих лівих і правих політичних сил не обмежуються “старими питаннями” економіки й релігії, тобто рамками “старої політичної культури”), вони також заторкують “нові проблеми”, пов’язані із відмінностями між цінностями матеріального і постматеріального характеру.

У межах “*нової політичної культури*” вважають, що ліві партії обстоюють так звані лібертаріанські цінності (толерантність до іншого стилю життя, виправдання абортів та евтаназії тощо). Отже, пояснення лояльності до лівих партій має брати до уваги також “нові” ціннісні орієнтації виборців. Оскільки одним із найважливіших чинників, що формують ціннісні орієнтації, є *освіта*, цей чинник розглядається як найважливіше джерело політичного вибору.

Економічна політика сучасних лівих політичних партій полягає у збільшенні соціальних дотацій, розширенні присутності держави в економіці й захисті прав трудящих. Робітничий клас — не єдиний клас, що отримує зиск від реалізації програмних зобов’язань лівих. Діяльність лівих партій в ідеалі сприяє добробуту “*бюджетників*”, включно з людьми із високим рівнем освіти й кваліфікації, зайнятих у некомерційних “соціально зорієнтованих” сферах (освіта, медицина, соціальна робота). Виконання професійних обов’язків цієї категорії трудящих безпосередньо пов’язане з особистим спілкуванням із людьми, у наданні їм допомоги. Передбачається, що розвиток навичок спілкування у представників цієї групи сприяє виникненню у них гуманістичного, толерантного ставлення до світу і, отже, прийняттю ними *лібертаріанських цінностей*. Цю соціальну групу також називають “*новим середнім класом*”, класом “соціокультурних” спеціалістів, або — у вітчизняній традиції — класом фахівців гуманітарного профілю.

Мета пропонованої розвідки — порівняння впливу чинників соціального класу, освіти й політичної культури на партійно-політичні орієнтації громадян України, Польщі, Росії та Нідерландів. Для цього ми шукатимемо відповіді на такі питання:

- Чи впливають на партійно-політичні орієнтації належність до соціального класу і так звана стара політична культура?
- Чи є значимими для партійно-політичних орієнтацій питання “*нової політичної культури*”, що стосуються відмінностей у цінностях?
- Яким є співвідношення впливу чинників старої та нової політичної культури на партійно-політичні орієнтації виборців України, Польщі, Росії та Нідерландів?

У статті використано дані *Європейського дослідження цінностей (EWS)* стосовно чотирьох суспільств — українського, польського, російського і голландського (дані були зібрані 1999 року). Обчислення, що містяться у статті, є в певному сенсі продовженням обчислень, репрезентованих голландськими вченими Х.Г. ван де Верфгорстом і Н.Д. Де Граафом у праці “*Джерела політичних орієнтацій у постіндустріальному суспільстві: соціальний клас і освіта: повторення результату*” [4].

Серед інших завдань голландські вчені намагалися висвітлити питання: чи є намір голосувати за ліві політичні партії переважно детермінованим

рівнем і сферою освіти або ж це — продукт усвідомлених класових інтересів? Зроблений ними аналіз віддзеркалює ситуацію у Нідерландах у період від 1992-го до 2000 року (дані трьох масових досліджень об'єднано в одному тесті таким чином, щоби ці дані становили ніби єдину вибірку). Голландські соціологи використовували такі незалежні змінні: соціальний клас (змінена EGP-схема), освіта, комунікативні навички, стать, вік. Набір незалежних змінних, що їх застосовано у моєму дослідженні, відрізняється від змінних ван де Верфгорста і Де Граафа [4] тим, що з нього було вилучено змінну, яка відображає комунікативні навички респондентів, і додано дві додаткові змінні, що відбивають ціннісні виміри, запропоновані Р.Інглегартом: секулярно-раціональні *vs* традиційні цінності й цінності самовираження *vs* виживання.

На мій погляд, добірка країн, включена до цієї статті, становить інтерес із таких причин:

(1) Обрані країни репрезентують різні рівні успішності демократичної консолідації в посткомуністичних країнах, при цьому результати, отримані стосовно даних суспільств, порівнюються за той самий період часу із даними стосовно Нідерландів як суспільства з успішною демократією. Завдання мого дослідження значною мірою повторюють ті, що їх розв'язували Х.Г. ван де Верфгорст і Н.Д. Де Грааф для Нідерландів.

(2) Ролі лівих політичних партій у політичних системах цих країн істотно різняться. Російські ліві партії являли собою найвпливовішу опозиційну силу щодо режиму В.Путіна упродовж усіх років його президентства. Натомість українські ліві від 1991 року виявляли доволі суттєві розбіжності у своїх позиціях із приводу найважливіших політичних проблем, причому незрідка діяли на боці правлячих партій (груп). Найглибший розкол у лавах лівих партій в Україні стався в початковий період другого терміну президентства Леоніда Кучми (1999–2000) і суттєво поглибився в перебігу президентських виборів 2004 року. Польські ліві перебували при владі і після розколу “Солідарності”, а їхніми основними опонентами були націоналістичні партії.

Вибір даних за 1999 рік цікавий тим, що як для України, так і для Росії 1999 рік був роком важливих змін. У Росії до влади прийшов В.Путін, що обернулося значними змінами в політичному режимі, а в Україні цей рік був початком успішних спроб консолідації опозиційних сил, в яких брали участь практично всі ліві партії.

(3) Приклади обраних країн дають підстави із певним наближенням досліджувати відмінності між політичними розколами в країнах старої демократії (Нідерланди являють собою найяскравіший приклад політизації соціальних розколів) [5] і в посткомуністичних країнах, де публічна політика була перервана більш як на півстоліття і які змогли її відновити із різною мірою успішності. Крім того, цікаво порівняти результати, отримані на підставі даних Європейського дослідження цінностей, із результатами ван де Верфгорста і Де Граафа.

(4) Четверта причина полягає у неминучих відмінностях між роллю, що її відіграють ліві партії в країнах традиційного капіталізму (вони систематично опонують бізнесу), і тими ролями, що їх вони відіграють у постко-

муністичних країнах (де ліві нерідко вступають із капіталом у різного ґибу альянси).

Політичні розколи

“Ліві партії позиціонують себе як інструменти соціальної зміни, спрямованої на досягнення рівності; групи з низькими доходами підтримують їх, щоб поліпшити своє становище, при цьому групи із вищими доходами протидіють їм, щоб зберегти свої переваги” [6, с. 239].

Політичне протистояння в демократичних державах концентрується навколо питань, що виступають предметом дискусії між різними фракціями еліти. Разом із тим ці питання можуть стосуватися реальних інтересів різних соціальних груп [7]. Причини політичного протистояння різні. Найушталенішими з-поміж них є соціальні розколи (cleavages), пов’язані з класовими нерівностями (отриманням додаткової вартості), регіональними відмінностями (диспропорціями між центром і периферією), нерівностями на етнічному чи релігійному ґрунті, лінгвістичними й гендерними відмінностями [8; 9]. Попри те, що перелік основних причин політичних протистоянь упродовж тривалого часу залишається незмінним, структура актуальних аспектів *політично значимих* соціальних розколів є нестабільною з огляду на мінливість самого політичного поля.

В ідеалі механізми демократичного прийняття політичних рішень покликані забезпечити водночас і оптимальне представництво інтересів суспільних груп, і можливість для всіх наявних угруповань еліти обстоювати свої інтереси [10]. Таким чином, демократичний процес дає можливість політичним угрупованням, які борються за тактичні й стратегічні переваги в політичній грі, актуалізувати різні аспекти соціальних розколів і в такий спосіб виявити політичний характер розколів. *Політичні розколи*, своєю чергою, — це вияви соціальних відмінностей, асимільованих політичним полем у такий спосіб, що на основі цих соціальних відмінностей спершу виникають конфлікти широкого масштабу, і вже потім вони набувають політичного значення [8]. Як зазначає А.Цукерман, “політичний розкол — це тип політичного поділу (political division), що ґрунтується на соціальних відмінностях” [7, с. 234]. Роберт Даль пропонує ширше визначення політичних розколів як відмінностей у політичній поведінці та політичних установках [11]. У суспільствах може існувати необмежена кількість можливих політичних розколів [7, с. 234]. Питання в тому — наскільки сильно вони визначаються соціальними розколами і наскільки сильним є їхній вплив на політичний процес. А.Цукерман у 1975 році постулював три головні мети, що стоять перед соціальними науками в дослідженні політичних розколів й актуальність яких зберігається досі:

- 1) визначення ієрархії політичних розколів;
- 2) дослідження взаємозв’язків між політичними розколами, формуванням і подальшим існуванням політичних партій і партійних систем;
- 3) аналіз ролі політичних партій у структуруванні й стабілізації (“замерзанні” — “freezing”) політичних розколів і преференцій виборців [7, с. 234].

Серед соціальних розколів особливу роль відіграють ті, що пов'язані із доступом до контролю над засобами виробництва. Відмінність позицій щодо контролю над засобами виробництва є одним із найважливіших джерел соціальної несправедливості (і, що важливо, спільним для всіх капіталістичних країн). Ця відмінність — одна із найбільш значимих причин політичного протистояння. Саме тому соціальні класи розглядаються й у сучасній соціології як найважливіша (але не єдина) рушійна сила публічної політики і суспільної зміни.

Картина перетинів політичних розколів може бути вельми складною. І чим щільнішим є такий перетин, тим більшою мірою це свідчитиме про стабільну й ефективну роботу демократичної організації суспільства.

Постіндустріальна політична культура і новий середній клас

Згідно із С.М.Ліпсетом і С.Роканом, основні політичні розколи сягають корінням індустріальної та національної революцій. Сучасна політична боротьба (змагання) в демократичних країнах детермінована давніми лініями конфліктів. Отже, лояльність виборців, зумовлювана лініями соціальних розколів, робила розподіл сил у політичних конфліктах упродовж тривалого часу доволі стабільним [8; 9]. Але зміна класової структури, що уявилася на початку 1970-х років у західних і, пізніше, в пострадянських суспільствах, призвела до зміни співвідношення сил між провідними політичними гравцями. Однією із найважливіших змін того часу стало зростання так званого “нового середнього класу” (або *класу соціокультурних фахівців*) [13]. Супроводжувані широкими соціальними протестами у 1968-му, ці зміни розглядалися аналітиками як симптоми відновлення суспільства, в якому “новий середній клас” усвідомлюватиме свої інтереси і для реалізації їх боротиметься за політичний вплив [14, с. 232–223].

Разом із тим Рональд Інглегарт припустив, що в західних демократіях виник новий політичний розкол, ґрунтований на зростанні важливості постматеріалістських цінностей. Цей розкол набув *однакового ба навіть більшого впливу* порівняно із попередніми політичними поділами (political divisions), такими як клас, релігія, регіональні чи ідеологічні відмінності [16]. Подальші дослідження назагал підтвердили гіпотези Інглегарта. Але ситуація із впливом нового політичного розколу, ґрунтованого на цінностях, у різних країнах Європи була неоднаковою. У разі Нідерландів на початку 1970-х вона у виразилася досить чітко [5]. Постматеріалісти прагнули того, щоби частіше підтримувати ліві партії, але частка їх серед електорату цих партій залишалася незначною (чисельність постматеріалістів у цих суспільствах залишалася доволі низькою).

Через критику теорії Рональда Інглегарта він мусив кількаразово уточнювати свою концепцію постматеріалізму. Відтак, сьогодні існує кілька варіантів концептуалізації цінностей, що відображають базову ідею “*нової політичної культури*”: *постмодерні цінності, цінності самовираження й устремління до свободи*.

Гіпотези

У цьому дослідженні я використовую одну із гіпотез Германа ван де Верфгорста і Дірка Де Граафа: “Соціальний клас, з огляду на відмінності між “новим” і “старим” середніми класами, справляє сильніший вплив на соціально-політичні орієнтації, пов’язані з економічними питаннями, ніж чинник освіти” (абсолютна величина **B** і величина **Псевдо-R² Негелкерке**) [4].

Відповідно до мети мого дослідження ця гіпотеза уточнюється так:

(1) *Продемократична політична культура*¹ справляє сильніший вплив на намір проголосувати за ліві партії, ніж *соціальний клас* (включно з відмінностями між “новим” і “старим” середніми класами) та *освіта* (абсолютна величина **B** і величина **псевдо-R² Негелкерке**).

Крім цього, у запропонованій розвідці протестовано ще одну гіпотезу ван де Верфгорста і Де Граафа:

(2) Люди, які належать до “нового середнього класу”, загалом налаштовані більш ліберально-прогресивістськи стосовно культурних і, особливо, економічних питань², ніж люди, які належать до “старого середнього класу” (знак і абсолютне значення **B**) [4].

Дані та вимірювання

Наведені у статті обчислення ґрунтовані на даних, зібраних у межах Європейського дослідження цінностей³. В Україні це дослідження проводили від 01.12.1999-го до 31.12.1999 року, в Росії — від 01.04.1999-го до 30.06.1999-го, у Польщі — від 01.02.1999-го до 31.03.1999 року, в Нідерландах — від 01.03.1999-го до 31.08.1999 року. В Росії було проведено 2500 інтерв’ю, в Україні — 1195, у Нідерландах — 1003, а в Польщі — 1095. В Україні дослідження здійснювалося центром “Соціальний моніторинг під керівництвом О.Балакіревої, у Польщі — Центром дослідження громадської думки⁴, в Росії — центром “РОМИР-моніторинг”⁵, у Нідерландах — організацією “The Survey Data (Tilburg)”.

Залежна змінна

Намір проголосувати за ліву політичну партію. Ця змінна відображає відповіді респондентів на запитання “За яку політичну партію Ви б проголо-

¹ Секулярно-раціональні/традиційні цінності і/або цінності самовираження/виживання.

² Ставлення до перерозподілу багатств в економіці й, отже, підтримка партій, які сповідують ліві погляди.

³ Дані доступні на www.worldvaluessurvey.com.

⁴ Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS).

⁵ Офіційна веб-сторінка дослідницької організації: www.romir.ru.

сували?”. Із відповідей на це запитання були обрані й згруповані ті, де респонденти назвали політичні партії, які обстоюють ліві політичні погляди. Таким чином, ця змінна містить три категорії: позицією **1** заковдані відповіді тих, хто не став би голосувати за ліві партії; позицією **2** позначені відповіді тих, хто ладен проголосувати за ліву партію; позиція **3** об’єднує відповіді тих, хто взагалі не став би голосувати на наступних парламентських виборах або ж не визначився зі своїм вибором. В Україні були обрані такі партії: Комуністична партія України (КПУ), Соціалістична партія України (СПУ), Соціал-демократична партія України (об’єднана) (СДПУ(о)), Прогресивно-соціалістична партія України (ПСПУ), Соціал-демократичний союз (СДС). У польському дослідженні список лівих партій такий: Союз демократичних лівих (Sojusz Lewicy Demokratycznej — SLD), Союз праці (Unia Pracy — UP). Голландські ліві репрезентовані такими трьома партіями: Соціалістична партія (Socialistische Partij), Зелені ліві (Groen links), Трудова партія (Partij van de Arbeid). Російські ліві репрезентовані двома партіями: Комуністичною партією Російської Федерації (КПРФ) і Аграрною партією (АП).

Незалежні змінні

Цінності виживання/самовираження. Ця шкала була розроблена В.Бейкером і Р.Інглегартом. Значення цієї шкали є результатами факторного аналізу, який включає такі змінні: суспільне самовираження, толерантність до багатоманіття, міжособистісна довіра, свобода й участь?, задоволеність життям [17, с. 23]. Ця змінна присутня в Європейському дослідженні цінностей в оригінальному вигляді (в якому її було обчислено розробниками).

Традиційні/секулярно-раціональні цінності. Ця шкала також була сконструйована В.Бейкером та Р.Інглегартом. Її значення є результатами факторного аналізу, який містить такі змінні: важливість Бога, “для дитини важливіше навчитися слухняності та релігійної віри, ніж незалежності та рішучості”, допустимість абортів, відчуття національної гідності, повага до авторитетів [17, с. 23]. Ця змінна також використовується в Європейському дослідженні цінностей в “оригінальному вигляді”.

Соціальний клас. У цьому аналізі застосовано дві класові схеми — оригінальна класова схема Еріксона–Голдторпа–Портокареро (EGP) і змінений її варіант (автори змін — Н.Д. Де Грааф та А.Гювелі). Ці схеми не містилися в ЕWSC в оригінальному вигляді; для отримання їх необхідно було зробити деякі перетворення даних. Для розрахунку класової схеми Еріксона–Голдторпа–Портокареро (EGP) використано синтаксис, написаний Г.Ганзебутом і потім адаптований для Європейського соціального дослідження Х.Лайфсрудом [18]. Змінена схема обчислена із застосуванням синтаксису, написаного А.Гювелі¹.

¹ Синтаксис А.Гювелі доступний на: www.ayseguveli.nl.

Стратегія аналізу

Перевірку гіпотез, сформульованих у дослідженні, виконано на підставі семи тестів (регресійних моделей). З-поміж цих моделей найкращою обрано ту, що пояснює найбільшу кількість варіацій залежної змінної. Потім усі предиктори зібрано в єдину модель для порівняння сили їхнього впливу на залежну змінну. Розраховано такі моделі. *Перша модель* містить лише “об’єктивні змінні” — гендер і вік (рік народження). *Друга* — включає освіту, гендер і вік. *Третя* складається зі змінних, пов’язаних із “політичною культурою” (ціннісні орієнтації), і “об’єктивних змінних”. *Четверта* містить блок “об’єктивних змінних” і дихотомічні змінні, що вказують на належність респондента до соціального класу (в оригінальній концептуалізації EGP). *П’ята* модель складається з блоку “об’єктивних змінних” і змінних, що вказують на належність до соціального класу (EGP змінена А.Гювелі та Н.Д. Де Граафом). *Шоста і сьома* моделі є підсумковими і містять повні набори незалежних змінних, відрізняючись лише змінними, що означають класову належність: у *шостій* моделі міститься оригінальна класова схема EGP, тоді як у *сьомій* — змінена.

Мультиноміальна логістична регресія

Головний метод, що використаний у статті, це — *мультиноміальна логістична регресія* (МЛР). Цей метод дає змогу досліджувати вплив змінних із будь-яким рівнем вимірювання на номінальну змінну із будь-якою кількістю варіантів. Метод уможливує обчислення відносної ймовірності виникнення стосовно кожної із категорій залежної змінної на підставі набору незалежних змінних (беручи до уваги референтну категорію, що обирається серед категорій залежної змінної) [19, с. 294–297]. Обчислення здійснюються за формулою: $p = 1 / (1 + \exp(-z))$, де $z = b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + \dots + b_n \cdot x_n + a$; $x_1 \dots x_n$ — значення незалежної змінної; $b_1 \dots b_n$ — коефіцієнти, обчислення яких є задачею логістичної регресії.

Якість регресійної моделі для мультиноміальної логістичної регресії оцінюється за методом оцінювання найбільшої правдоподібності (maximum likelihood estimation). Одним із вимірників поясненої варіації залежної змінної є псевдо- R^2 Негелкерке [20, с. 200–203].

Аналіз

Україна. Найефективнішою моделлю для українських даних є модель, що містить змінні політичної культури (див. модель 3 у табл. 2). У цій моделі Псевдо- R^2 Негелкерке дорівнює 0,091, порівняно із 0,082 і 0,075 у моделях 4 і 5, що містять класову схему EGP (див. табл. 2а). Цінності виживання/самовираження негативно корелюють із залежною змінною. Це означає, що в Україні громадяни, котрі воліють голосувати за ліві політичні партії, відрізняються нижчим рівнем цінностей самовираження і надають більшого значення виживанню порівняно з тими громадянами, які симпатизують політичним партіям, що не залічують себе до лівої ідеології. У підсумкових моделях, що містять повний список незалежних змінних, цінності виживання/самовираження залишаються доволі сильним предиктором наміру голо-

сувати за ліві політичні партії (коефіцієнти ***B*** дорівнюють $-0,284$ і $-0,277$). Але **найсильнішим предиктором** є *класова позиція*, а саме **належність до групи самозайнятих** (референтна група — некваліфіковані працівники ручної праці, див. табл. 2а).

Польща. Аналіз результатів обчислення стосовно Польщі вказує на аналогію із залежностями, виявленими щодо України. Найефективніша модель також містить змінні політичної культури (див. модель 3 у табл. 4). Псевдо- R^2 Негелкерке для цієї моделі дорівнює $0,066$, порівняно із R^2 Негелкерке для моделей 4 і 5, кожна з яких дорівнює **$0,036$** (див. табл. 4а). При цьому в Польщі люди, які мають намір проголосувати за ліву політичну партію, прагнуть дотримуватися секулярно-раціональних цінностей більшою мірою, ніж ті, хто висловлює намір проголосувати за інші політичні партії (коефіцієнт *B* має позитивне значення і дорівнює **$0,555$**). У підсумкових моделях традиційні/секулярно-раціональні цінності залишаються найсильнішим предиктором залежної змінної (див. моделі 6 і 7 у табл. 4а). Слід також зазначити, що *освіта* має меншу пояснювальну силу (R^2 Негелкерке дорівнює **$0,030$**), ніж *соціальний клас* (**$0,036$**), але ця відмінність *мізерна*. Наголошу, що в польському суспільстві представники “старого” середнього класу (порівняно із референтною категорією “некваліфіковані працівники ручної праці”) ладні частіше голосувати за ліві політичні партії, при цьому **коефіцієнти регресії, обчислені для інших класів, є незначимими в усіх моделях.**

Росія. Найкраща модель, розрахована для російських даних, містить змінну класову схему EGP; псевдо- R^2 Негелкерке для цієї моделі дорівнює **$0,132$** . Доволі ефективною є також модель, що містить оригінальну схему EGP, у ній псевдо- R^2 Негелкерке дорівнює **$0,130$** (див. моделі 4 і 5 у табл. 3а). Як “новий”, так і “старий” середні класи в Росії голосують за ліві політичні партії рідше, ніж група громадян, зайнята некваліфікованою ручною працею. При цьому не можна сказати, що “новий” середній клас (коефіцієнт ***B*** = $-1,332$) голосує за ліві партії рідше за “старий” середній клас (***B*** = $-0,884$) (див. модель 5 у табл. 3а). Розглядаючи *підсумкову модель*, слід зазначити, що найсильнішим предиктором голосування за ліві партії є належність до “нового” середнього класу (***B*** = $-0,918$) (див. модель 7 у табл. 3а). У підсумковій моделі для російських даних *цінності виживання/самовираження* залишаються доволі сильним предиктором намірів проголосувати за ліві партії (коефіцієнт ***B*** = $-0,308$). Як і в разі українських даних, можна сказати, що росіяни, які голосують за лівих, більшого значення *надають* виживанню, ніж ті, хто ладен проголосувати за партію, котра не декларує лівої ідеології. Цікаво, що росіяни, які голосують за лівих, — *більші традиціоналісти*¹, ніж ті, хто голосує за інші партії (див. модель 3 у табл. 3). Це картина, протилежна результатам, отриманим для польських виборців, які голосують за ліві партії. Російські “ліві” виборці більшою мірою традиціоналісти, ніж польські.

¹ Значення змінної — *секулярно-раціональні/традиційні цінності*.

Нідерланди. Найефективніша модель для голландських даних також містить змінні політичної культури (R^2 Негелкерке дорівнює **0,138**, див. модель 3 у табл. 1). Можна сказати, що в Нідерландах громадяни, які мають намір проголосувати за лівих, дотримуються *менш традиціоналістських поглядів*, ніж ті, хто голосує за інші партії (див. модель 3 у табл. 1). У всіх розрахованих моделях регресійні коефіцієнти для “нового” і “старого” середніх класів є незначимими. Але разом із тим у підсумковій моделі для “старого” середнього класу регресійний коефіцієнт є значимим і дорівнює **-0,735**. Це означає, що члени цього класу прагнуть голосувати за лівих рідше, ніж працівники, зайняті некваліфікованою ручною працею.

Висновки

(1) Підсумовуючи, можна сказати, що, згідно із даними, зібраними у рамках Європейського дослідження цінностей у 1999 році, *предиктором*, який пояснює найбільшу кількість варіації залежної змінної¹ (намірів голосувати за ліві політичні партії) в Україні, Польщі та Нідерландах, є низка змінних, які відображають *політичну культуру*. Цей висновок підтверджує першу гіпотезу. При цьому для російських даних найбільшу пояснювальну силу має класова належність, тому цей результат суперечить першій гіпотезі.

Можливо, найбільша пояснювальна сила чинника нової політичної культури здатна прояснити відмінності в динаміці якості демократії в досліджуваних країнах. Оскільки, за твердженням Рональда Інглегарта, рівень підтримки лібертаріанської культури в суспільстві зумовлює прогрес і стабільність демократії, але якість прийняття цих цінностей політичною системою залежить від її внутрішньої динаміки. При цьому зміни в часі ціннісних орієнтацій громадян відносно незначні, тоді як робота політичних інститутів зазнає суттєвих змін. Таким чином, дуже близькі середні значення цінностей самовираження в українському (-0,90) і російському (-0,99) суспільствах зумовлюють значні відмінності в якості демократії упродовж наступних 8 років.

При цьому лише в підсумковій моделі для польських даних змінні, пов'язані з політичною культурою (“традиційні цінності”), справляють *найбільший вплив* (абсолютне значення В) на залежну змінну, тоді як для українських, російських і голландських даних наведене твердження несправедливе.

(2) Тільки на підставі російських даних можна дійти висновку, що представники нового середнього класу ладні голосувати за ліві партії рідше, ніж представники старого середнього класу. Цей висновок спростовує другу гіпотезу застосовно до російського суспільства. При обчисленні для українських, польських і голландських даних отримані коефіцієнти виявилися незначимими, відтак, жодних висновків стосовно слушності другої гіпотези для цих суспільств робити не можна.

¹ Величина псевдо- R^2 Негелкерке.

Література

1. *Alford R.R.* Class Voting in the Anglo-American Political Systems // Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives / Ed. by S.M.Lipset, S.Rokkan. — New York, 1967. — P. 67–93.
2. *Lipset S.M.* Revolution and Counterrevolution. — Garden City, 1970.
3. *Heath A., Evans G., Payne C.* Modelling the Class-Party Relationship in Britain, 1964-92 // Journal of the Royal Statistical Society. Series A 158. — 1995. — P. 563–574.
4. *Werfhorst H. G. van de, Graaf N. D. de.* The Sources of Political Orientations in Post-Industrial Society: Social Class and Education Revisited // The British Journal of Sociology. — 2004. — Vol. 55. — Issue 2.
5. *Daadler H.* The Netherlands: Opposition in a Segmented Society // Dahl R. Political Oppositions in Western Democracies. — New Haven, 1965. — P. 188–236.
6. *Lipset S.M.* Political Man. The Social Basis of Politics. — 2nd ed. — Baltimore, Md., 1981.
7. *Zuckerman A.* Political Cleavage: A Conceptual and Theoretical Analysis // British Journal of Political Science. — 1975. — Vol 5. — № 2. — P. 231–248.
8. *Lipset S.M., Rokkan S.* Cleavage Structures, Party Systems and Alignments: an Introduction // Party Systems and Voter Alignments / Ed. by Lipset S.M., Rokkan S. — New York, 1967. — P. 1–64.
9. *Mair P.* The Freezing Hypothesis: An Evaluation // Karvonen L., Kuhle S. / Party Systems and Voter Alignments Revisited. — London, 2001.
10. *Бітем Д.* Визначення і вимірювання Демократії. — Львів, 2005. — С. 318.
11. *Dahl R.* Political Oppositions in Western Democracies. — New Haven, 1965. — P. 48.
12. *Inglehart R., Welzel C.* Democratization as the Growth of Freedom: The Human Development Perspective // Japanese Journal of Political Science. — 2005. — 6 (3). — P. 1–31.
13. *Kriesi H.P.* New Social Movements and the New Class in the Netherlands // American Journal of Sociology. — 1989. — 94. — P. 1078–1116.
14. *Guveli A., Need A., De Graaf N. D.* The Rise of 'New' Social Classes Within the Service Class in the Netherlands. Political Orientation of Social and Cultural Specialists and Technocrats between 1970 and 2003 / University of Nijmegen. — S.l., 2003.
15. *Szelenyi I., Martin B.* The Three Waves of New Class Theories and a Postscript / Intellectuals and Politics: social theory in a changing world / Ed. by C.Sh. Lemert. — Newbury Park, CA., 1991. — P. 19–30.
16. *Inglehart R.* The silent revolution in Europe. Intergenerational change in post-industrial societies // American Political Science Review. — 1971. — Vol. 65. — P. 991–1017.
17. *Inglehart R., Baker W.E.* Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values // American Sociological Review. — 2000. — № 65. — P. 19–51.
18. *Leiuksrud H., Bison I., Jensberg H.* Social Class in Europe // European Social Survey 2002/3. Norwegian University of Technology and Science. — S.l., 2003. — <http://ess.nsd.uib.no/files/2003/ESS1SocialClassReport.pdf>.
19. *Бююль А., Цефель П.* SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей. — СПб., 2001. — С. 612.
20. *Stolzenberg R.M.* Multiple regression analysis // Hardy M., Bryman A. Handbook of Data analysis. — S.l., 2004. — P. 165–208.
21. *Brint S.* "New Class" and Cumulative Trend Explanations of the Liberal Political Attitudes of Professionals // American Journal of Sociology. — 1984. — 90(1). — P. 30–71.
22. *Chung C.* The New Class and Democratic Social Relations in South Korea: Nascent Moves towards Non-Hierarchical and Participatory Relations // International Sociology. — 2005. — Vol. 20. — № 2. — P. 225–246.
23. *Goldthorpe J., McKnight A.* The Economic Basis of Social Class // Sociology Working Papers: Department of Sociology. — S.l., 2003. — www.sociology.ox.ac.uk/swp.html.

Таблиця 1

Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Нідерланди)

Нідерланди	Залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (1999)											
	Модель 1			Модель 2			Модель 3			Модель 3		
	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)
Константа	0,551	0,179		0,513	0,190		-0,368	0,244				
Рік народження	-0,130***	0,042	0,878	-0,133	0,043	0,875	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Стать (Ч)	-0,248*	0,135	0,781	н/з	н/з	н/з	-0,297**	0,144	н/з	н/з	н/з	0,743
Рівень освіти												
1. Низький	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	-	-	-
2. Середній (ref)	-	-	-	(r)	(r)	(r)	-	-	-	-	-	-
3. Високий	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	-	-	-
Політична культура												
Цінності виживання/самовираження	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Цінності традиційні/секулярні	-	-	-	-	-	-	0,681***	0,088	-	-	-	1,976
Соціальний клас												
I–II. Новий середній клас	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I–II. Старий середній клас	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>I. Клас службовців</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>II. Клас службовців</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
III. Клас, зайнятий рутинною нефізичною працею	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IV. Самозайняті	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V. Контролери зайнятих фізичною працею	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VI. Кваліфіковані робітники	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
R² Негелкерке							0,026	0,051				0,138

~p < 0,10, *p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001 (two-tailed).

Таблиця 1а

Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Нідерланди)

	Модель 4			Модель 5			Модель 6			Модель 7		
	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)
Константа	0,589	0,378		0,597	0,378		-0,096	0,436		-0,099	0,435	
Рік народження	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Стать (Ч)	-0,425**	0,180	0,654	-0,327*	0,184	0,721	-0,439**	0,191	0,645	-0,322*	0,195	0,725
Рівень освіти												
1. Низький	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
2. Середній (ref)	-	-	-	-	-	-	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)
3. Високий	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Політична культура												
Цінності виживання/само-вираження	-	-	-	-	-	-	0,262**	0,128	1,299	0,260**	0,128	1,297
Цінності традиційні/секундарні	-	-	-	-	-	-	0,611***	0,116	1,842	0,600***	0,116	1,823
Соціальний клас												
I–II. Новий середній клас	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	н/з	н/з	н/з
I–II. Старий середній клас	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	-0,735*	0,388	0,480
I. Клас службовців	н/з	н/з	н/з	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-
II. Клас службовців	н/з	н/з	н/з	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-
III. Клас, зайнятий рутинною не-фізичною працею	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	-	-	-
IV. Самозайняті	-1,709**	0,855	0,181	-1,759**	0,855	0,172	-1,679*	0,887	0,187	-1,729*	0,885	0,177
V. Контролери зайнятих фізичною працею	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
VI. Кваліфіковані робітники	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)
R² Негелкерке	0,057			0,070			0,140			0,160		

*p < 0,10, **p < 0,05, ***p < 0,001 (two-tailed).

Таблиця 2

Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Україна)

Україна	Залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (1999)											
	Модель 1				Модель 2				Модель 3			
	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)
Константа	-1,668	0,205		-1,552	0,217		-1,883	0,291				
Рік народження	0,294***	0,046	1,341	0,271***	0,052	1,312	0,267***	0,064	1,306			
Стать (Ч)	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Рівень освіти												
1. Низький	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	-	-	-
2. Середній (ref)	-	-	-	(r)	(r)	(r)	-	-	-	-	-	-
3. Високий	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	-	-	-
Політична культура												
Цінності виживання/само-вираження	-	-	-	-	-	-	-0,305**	0,119	0,737			
Цінності традиційні/сексу-лярні	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з			
Соціальний клас												
I–II. Новий середній клас	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I–II. Старий середній клас	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>I. Клас службовців</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>II. Клас службовців</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
III. Клас, зайнятий рутинною не-фізичною працею	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IV. Самозайняті	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V. Контролери зайнятих фізичною працею	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VI. Кваліфіковані робітники	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
R² Негелкерсе							0,063	0,071	0,091			

-p < 0,10, *p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001 (two-tailed).

Таблиця 2а

Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Україна)

Україна	Залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (1999)															
	Модель 4				Модель 5				Модель 6				Модель 7			
	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	
Константа	-1,324	0,314		-1,287	0,314		-1,749	0,459		-1,664	0,453		-1,664	0,453		
Рік народження	0,259***	0,055	1,295	0,254***	0,055	1,289	0,243***	0,087	1,275	0,226***	0,085	1,254	0,226***	0,085	1,254	
Стать (Ч)	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	
Рівень освіти																
1. Низький	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
2. Середній (ref)	-	-	-	-	-	-	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)
3. Високий	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Політична культура																
Цінності виживання/само-вираження	-	-	-	-	-	-	-0,284**	0,140	0,753	-0,277**	0,139	0,758	-0,277**	0,139	0,758	0,758
Цінності традиційні/сексу-лярні	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Соціальний клас																
I-II. Новий середній клас	-	-	-	-0,454*	0,260	0,635	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
I-III. Старий середній клас	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
<i>I. Клас службовців</i>	-0,560**	0,255	0,571	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	-	-	н/з	-	-	-
<i>II. Клас службовців</i>	н/з	н/з	н/з	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
III. Клас, зайнятий рутинною не-фізичною працею	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
IV. Самозайняті	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	2,650**	1,282	14,161	2,666**	1,281	14,379	2,666**	1,281	14,379	14,379
V. Контролери зайнятих фізич-ною працею	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
VI. Кваліфіковані робітники	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)	(r)
R² Негелкерсе	0,082				0,075				0,150				0,137			

*p < 0,10, **p < 0,05, ***p < 0,01, ****p < 0,001 (two-tailed).

Таблиця 3
Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Росія)

Росія	Залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (1999)											
	Модель 1				Модель 2				Модель 3			
	B	SE	Exp(B)	n/3	B	SE	Exp(B)	n/3	B	SE	Exp(B)	n/3
Константа	-2,125	0,161			-1,892	0,164			-2,171	0,211		
Рік народження	0,403***	0,036	1,497		0,366***	0,037	1,442		0,318***	0,045	1,374	
Стать (Ч)	n/3	n/3	n/3		n/3	n/3	n/3		n/3	n/3	n/3	
Рівень освіти												
1. Низький	-	-	-		0,433**	0,181	1,542		-	-	-	
2. Середній (ref)	-	-	-		(r)	(r)	(r)		-	-	-	
3. Високій	-	-	-		-0,744***	0,145	0,475		-	-	-	
Політична культура												
Цінності виживання/само-вираження	-	-	-		-	-	-		-0,385***	0,090	0,680	
Цінності традиційні/секундарні	-	-	-		-	-	-		-0,180*	0,097	0,835	
Соціальний клас												
I-II. Новий середній клас	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
I-II. Старий середній клас	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
<i>I. Клас службовців</i>	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
<i>II. Клас службовців</i>	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
III. Клас, зайнятий рутинною не-фізичною працею	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
IV. Самозайняті	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
V. Контролери зайнятих фізичною працею	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
VI. Кваліфіковані робітники	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	-	-	-		-	-	-		-	-	-	
R² Негелкєркс												
		0,086				0,119				0,118		

~p < 0,10, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001 (two-tailed).

Таблиця 3а

Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Росія)

Росія	Залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (1999)											
	Модель 4			Модель 5			Модель 6			Модель 7		
	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Exp(B)</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Exp(B)</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Exp(B)</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>Exp(B)</i>
Константа	-1,459	0,225		-1,433	0,225		-1,549	0,292		-1,536	0,292	
Рік народження	0,383***	0,041	1,466	0,379***	0,041	1,461	0,291***	0,054	1,338	0,295***	0,054	1,343
Стать (Ч)	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Рівень освіти												
1. Низький	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
2. Середній (ref)	-	-	-	-	-	-	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)
3. Високий	-	-	-	-	-	-	-0,478**	0,227	0,620	н/з	н/з	н/з
Політична культура												
Цінності виживання/само-вираження	-	-	-	-	-	-	-0,324***	0,103	0,724	-0,308***	0,103	0,735
Цінності традиційні/сексу-лярні	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Соціальний клас												
I—II. Новий середній клас	-	-	-	-1,332***	0,239	0,264	-	-	-	-0,918***	0,332	0,399
I—II. Старий середній клас	-	-	-	-0,884***	0,169	0,413	-	-	-	-0,459**	0,230	0,632
<i>I. Клас службовців</i>	-1,059***	0,194	0,347	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-
<i>II. Клас службовців</i>	-0,961***	0,185	0,383	-	-	-	-0,707***	0,247	0,493	-	-	-
III. Клас, зайнятий рутинною не-фізичною працею	-0,576***	0,214	0,562	-0,586***	0,214	0,557	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
IV. Самозайняті	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
V. Контролери зайнятих фізич-ною працею	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
VI. Кваліфіковані робітники	-0,523***	0,171	0,593	-0,519***	0,171	0,595	-0,555**	0,220	0,574	-0,556**	0,219	0,573
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)
R² Нетелкерск	0,130			0,132			0,151			0,150		

*p < 0,10, **p < 0,05, ***p < 0,01, ****p < 0,001 (two-tailed).

Таблиця 4

Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Польща)

Польща	Залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (1999)											
	Модель 1				Модель 2				Модель 3			
	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)
Константа	2,952	8,857		5,839	9,103		14,661	11,196				
Рік народження	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	
Стать (Ч)	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	
Рівень освіти												
1. Низький	-	-	-	-0,3*	0,175	0,741	-	-	-	-	-	
2. Середній (ref)	-	-	-	(r)	(r)	(r)	-	-	-	-	-	
3. Високий	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	-	-	-	
Політична культура												
Цінності виживання/само-вираження	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	-	н/з	н/з	
Цінності традиційні/секундарні	-	-	-	-	-	-	-	-	0,550***	0,116	1,733	
Соціальний клас												
I–II. Новий середній клас	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
I–II. Старий середній клас	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
I. Клас службовців	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
II. Клас службовців	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
III. Клас, зайнятий рутинною не-фізичною працею	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
IV. Самозайняті	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
V. Контролери зайнятих фізичною працею	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
VI. Кваліфіковані робітники	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
R² Негелкєркс	0,010				0,030				0,066			

~p < 0,10, *p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001 (two-tailed).

Таблиця 4а

Мультиноміальна логістична регресія: залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (Польща)

Польща	Залежна змінна — намір проголосувати за ліві політичні партії (1999)								
	Модель 4		Модель 5		Модель 6		Модель 7		
	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)	B	SE	Exp(B)
Константа	4,268	10,484		3,931	10,436		22,826	13,431	21,260
Рік народження	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	-0,012 *	0,007	0,988
Стать (Ч)	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
Рівень освіти									
1. Низький	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з
2. Середній (ref)	-	-	-	-	-	-	(г)	(г)	(г)
3. Високий	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з
Політична культура									
Щиності виживання/само-вираження	-	-	-	-	-	-	н/з	н/з	н/з
Цінності традиційні/секундарні	-	-	-	-	-	-	0,641 ***	0,137	1,899
0,626***									0,136
1,871									
Соціальний клас									
I-II. Новий середній клас	-	-	-	н/з	н/з	н/з	-	-	н/з
I-III. Старий середній клас	-	-	-	0,481 *	0,266	1,617	-	-	н/з
<i>I. Клас службовців</i>	н/з	н/з	н/з	-	-	-	н/з	н/з	н/з
<i>II. Клас службовців</i>	0,463 *	0,259	1,590	-	-	-	н/з	н/з	-
III. Клас, зайнятий рутинною не-фізичною працею	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
IV. Самозайняті	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
V. Контролери зайнятих фізичною працею	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
VI. Кваліфіковані робітники	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з	н/з
VII. Некваліфіковані робітники (ref)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)	(г)
R² Нелкерке	0,036		0,036		0,105		0,104		

~p < 0,10, *p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001 (two-tailed).